O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI TURIZM QO‘MITASI

“IPAK YO‘LI” TURIZM VA MADANIY MEROS XALQARO UNIVERSITETI HUZURIDAGI “IPAK YO‘LI” XALQARO TADQIQOT INSTITUTI

“TASDIQLAYMAN”
“Ipak yo‘li” xalqaro tadqiqot

N.Sh. Mansurova
“13” yanvar 2026-yil

18.00.01 – ”Arxitektura nazariyasi va tarixi. Arxitektura yodgorliklarini ta'mirlash va tiklash”
ixtisosligi bo‘yicha tayanch doktorantura (PhD)ga kirish imtihonlari, mustaqil izlanuvchilik (PhD) va stajyor-tadqiqotchilikka saralash uchun suhbatni o‘tkazish

DASTURI

Samarqand – 2026

KIRISH

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy, mafkuraviy - ma'naviy sohalarda taraqqiyot hamda yangilanishning o'ziga xos va o'ziga mos yo'lini tanladi. Mamlakatimiz o'tgan qisqa vaqt mobaynida ulkan yutuqlarga erishdi. Vatanimizda sog'lom, osoyishta ijtimoiy muhit, siyosiy barqarorlik vujudga kelib, fuqarolarimizga o'z qobiliyat va iste'dodlarini namoyon qilish, bunyodkorlik bilan shug'ullanishlari uchun keng imkoniyat yaratildi.

Ushbu dastur "Arxitektura" ta'lim yo'nalishi bo'yicha "Arxitektura tarixi va nazariyasi", "O'zbekiston yangi arxitekturasi", "Arxitektura yodgorliklarini ta'mirlash va qayta qurish" mutaxassisligi bo'yicha "O'zbekiston arxitektura yodgorliklari", "Arxitektura shakllarini uyg'unlashtirish va bezash" kabi fanlarni qamraydi. Dastur mustaqillik yillari qayta qurilgan shaharlar, yirik me'moriy obidalar, maydonlar, jamoat binolari, turar joylar, muhandislik inshootlarining uslubiy va badiiy mahorati tavsifini hamda istiqlol yillaridagi ijtimoiy-siyosiy hayotning arxitektura va shaharsozlik bilan o'zaro bog'liqligini ifoda etadi.

O'zbekiston – qadimgi tamaddun, boy madaniy meros va yuksak arxitektura an'analariga ega mamlakat. Uning ko'plab katta va kichik shaharlarining yoshi ming yillarni tashkil etadi. O'zbekiston hukumati va YuNESKO qarori bilan 1997 yilda Buxoro va Xivaning 2500 yilligi, 2001 yilda Termizning 2500 yilligi, 2006 yilda Qarshining 2700 yilligi, Shahrisabzning 2700 yilligi, 2007 yilda Samarqandning 2750 yilligi, 2009 yilda esa Toshkentning 2200 yilligi keng tantana qilindi. Bunyodkor o'zbek xalqiga unut bo'lgan tarixiy obidalari qaytarilmoqda. Sho'rolar davrida ular yo'qotib yuborishga mahkum etilgan edi. Milliy madaniyatimiz durdonalariga nisbatan olib borilgan ikkiyuzlamachilik siyosati hamma joyda ko'zga tashlanardi – hatto qadimgi g'ishtlardan foydalanish maqsadida ko'plab yodgorliklar buzib tashlandi, huvillab qolgan madrasa va masjidlarning ko'pchiligi omborlarga, idoralarga shuningdek qamoqxonalarga aylantirilgan edi.

Mustaqillik yillarida mamlakatimiz shaharlarining talay me'moriy shaharsozlik loyihalari amalga oshirildi. Shaharlarning markazlari, ularning tarixan shakllangan "eski shahar" qismlari qayta tiklandi. Noyob jamoat binolari, zamonaviy mehmonxonalar, maktablar va liseylar, sport majmualari qad ko'tardi, bozorlar yangilandi, yakka tartibdagi loyihalar bo'yicha turar-joy uylari qurilishida katta imkoniyatlar ochildi. Oxirgi yillarda butun mamlakat transport infrastrukturasini qayta tiklash va rivojlantirishga ayricha e'tibor berildi. Yo'llar, ko'priklar va boshqa muhandislik inshootlari barpo etildi. Jahon bozori bilan qulay va eng qisqa yo'l orqali aloqa o'rnatishga intilish O'zbekiston Respublikasining strategik jihatdan muhim vazifasi bo'lib qoldi. Mazkur masalani hal etishda

mamlakat rahbariyati tanlagan yo'l – tarixan yuzaga kelgan Buyuk Ipak yo'lini qayta tiklash va rivojlantirish yo'li amalda to'la ro'yobga chiqarilmoqda.

Darhaqiqat, me'morchilik – xalqning tarixiy yodgorligi bo'lib, u aksar hollarda me'morning ijodiy ilhomi jo'sh urganda yaratiladi. U ajdodlar orzu-umidlaridan, jamiyat ko'zgusi sifatida o'tmishdagi va hozirdagi har bir davrning me'moriy qudratidan darak beradi. Bunda o'ziga mayda-chuyda g'oyalarni, badiiy yutuqlarni – zamonasining ijodiy-estetik g'oyalarini singdirib olgan moddiy-kenglik muhiti alohida ahamiyat kasb etadi, xalq g'ururining negizi va kuchini tashkil etadi hamda asrlar osha uning bebaho mulki bo'lib qoladi. Shu nuqtai nazardan XX–XXI asrlar boshi O'zbekiston me'morchiligi tadqiqoti mutlaqo ilmiy-amaliy ahamiyatga molik hisoblanadi, zero vaqt o'tmishdoshlar bilan elkama-elka turishni, vorislik ufqlarini kengaytirishni taqozo etadi, xalq mulkini, o'tmishining ijobiy tajribasini va zamonaviy me'morchilik yutuqlarini har taraflama fikrlash va o'zlashtirishni talab qiladi. Bunda shaharsozlik muammolari va yangi ma'naviy ideallarga, ijtimoiy buyurtma imkoniyatlariga tayanuvchi zamonaviy inshoot me'moriy qiyofasini yaratishning yangi vositalari birinchi darajali ahamiyat kasb etadi.

Dastur to'qqiz bo'limdan iborat bo'lib, ularning ketma-ketligi umumiydan-xususiyga, qadimdan-hozirgi kungi tamoyili asosida ta'minlangan. O'rta Osiyoga, birinchi navbatda O'zbekistonga ustivor e'tibor berilgan.

18.00.01 – "Arxitektura nazariyasi va tarixi. Arxitektura yodgorliklarini ta'mirlash va tiklash" ixtisosligi bo'yicha tayanch doktorantura (PhD)ga kirish imtihonlarida, mustaqil izlanuvchilik (PhD) va stajyor-tadqiqotchilikka saralash uchun suhbatni o'tkazishda mazkur dastur doirasida savollar tayyorlanadi.

DASTURNING MAQSAD VA VAZIFALARI

Dastur O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 16 fevraldagi "Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi PF-4958-son Farmoniga va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 22 maydagi "Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 304-son qarori bilan tasdiqlangan "Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim to'g'risida"gi Nizom talablarini bajarish maqsadida tuzildi.

Ixtisoslik fani bo'yicha kirish imtixonida talabgorning quyidagi jihatlari baholanadi: nazariy va kasbiy tayyorgarligi darajasi, uning ushbu fanning shakllanish va rivojlanish tarixi, umumiy konsepsiyalari va metodologiya masalalari, manbalari, shu bilimlar tarmog'ining asosiy nazariy va amaliy muammolarini qay darajada bilishini aniqlab berishi, uning sohaga oid ilmiy

adabiyotlarni, jumladan xorijiy davriy nashrlarni hamda ilmiy tadqiqotlarning zamonaviy usullarini qay darajada egallaganligi.

Talabgor tegishli fan sohasi rivojining hozirgi ahvoli, muammolari va istiqbollarini, unda o'tkazayotgan tadqiqotning o'rni, yangiligi va ahamiyatini bilishini ko'rsatib berishini nazarda tutadi.

Ushbu dastur arxitektura tarixi, nazariyasi, me'moriy yodgorliklarni ta'mirlash va saqlash bo'yicha ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlashga qaratilgan bo'lib, 18.00.01– "Arxitektura nazariyasi va tarixi. Arxitektura yodgorliklarini ta'mirlash" mutaxassisligi bo'yicha tayanch doktoranturaga kirishda muhim ahamiyatga ega. Shu boisdan, arxitekturashunos, ta'mirshunos, arxitekturaviy merosni o'rganish va ularni saqlash bo'yicha mutaxassislardan, ularning yuqori darajadagi bilim va kasbiy malakalarga ega bo'lishligi, ta'mirlash bilan bog'liq ilg'or usullarini puxta o'rganishlari, bu borada, ayniqsa, zamonaviy innovasion texnologiyalarni, arxitekturaviy yodgorliklardan zamonaviy maqsadlarda foydalanish usullarini puxta bilishlarini talab etiladi.

Dasturning maqsadi - kadrlarga zamonaviy talablarni ko'zda tutib, tayanch doktoranturaga kiruvchilarning arxitektura nazariyasi va tarixi, magistratura mutaxassisligi fanlari, arxitektura va shaharsozlik tarixi, arxitektura yodgorliklarini ta'mirlash va qayta qurish kurslari bo'yicha bilimlarini obyektiv baholashdan iborat.

Imtixon dasturiga quyidagi yo'nalishlar kiradi: San'at tarixi, Arxitektura tarixi, Shaharsozlik tarixi, O'rta Osiyo arxitekturasi tarixi, Yangi arxitektura tarixi (Chet el yangi arxitekturasi, O'zbekiston va MDH mamlakatlari arxitekturasi), Arxitektura nazariyasi va tarixi, Arxitektura yodgorliklarini ta'mirlash va qayta qurish, O'zbekiston arxitektura yodgorliklari, Arxitektura shakllarini uyg'unlashtirish va bezash.

Dastur maqsadi – talabgorlarda arxitektura nazariyasi, tarixi va shaharsozlikning yangi bosqichdagi uslub va yo'nalishlari bo'yicha ko'nikma va malaka darajasini aniqlashdan iborat.

Dasturning vazifasi – zamonaviy me'morchilik asoslarini o'rganish, eng yirik me'morlar hayoti va ijodini tahlil etib, ularning yutuqlaridan unumli foydalanish, hamda boy tarixiy an'anaviy uslublarimiz orqali zamonaviy o'zbek arxitekturasini rivojlantirishdan iborat.

1. San'at tarixi

Umumjahon san'ati. Ibtidoiy jamoa tasviriy faoliyati. Qadimgi Sharq va Egey dunyosi san'ati. Antik dunyo san'ati. Qadimgi O'rta Sharq san'ati. O'rta asrlar san'ati.

Uyg'onish davri san'ati. XIV – XVII asrlar rus san'ati. XVII asr G'arbiy Yevropa san'ati. XVIII – XIX asrlar 1 – yarmi san'ati. XIX asr 2 – yarmi – XX asr san'ati. O'rta Osiyo san'ati. O'rta Osiyoning ibtidoiy jamoa davridagi san'ati. Antik davri me'morchilik san'ati. O'rta Osiyoning ilk o'rta asrlar (VI – VIII asrlar) san'ati. IX – XIII asrlar san'ati. Temur va temuriylar davri (XIV – XV asrlar) san'ati. O'rta Osiyoning XVI–XX boshlaridagi san'ati. O'zbekiston, MDH davlatlari san'ati. Istiqlol yillari san'ati.

2. Arxitektura tarixi

Ibtidoiy jamoaning qurilish foaliyati. Qadimgi Misr arxitekturasi. Qadimgi Ikki daryo oralig'i arxitekturasi. Ellinizm arxitekturasi. Qadimgi Rim arxitekturasi. Vizantiya, Kiev davlati va Rossiyaning XIV–XVII asrlar arxitekturasi. O'rta va Yaqin Sharq o'rta asrlar arxitekturasi. Hindistonning o'rta asrlardagi arxitekturasi. Xitoy va Yaponiyaning o'rta asrlar arxitekturasi. G'arbiy Yevropaning romanika arxitekturasi. G'arbiy Yevropaning gotika arxitekturasi.

Uyg'onish davri arxitekturasi. Uyg'onish arxitekturasining ilk davri. Uyg'onish arxitekturasining yuksalgan davri. Uyg'onish arxitekturasining so'nggi davri. Uyg'onish arxitekturasining so'nggi davrida saroy – bog' san'atining rivojlanishi. Barokko arxitekturasi. Barokko uslubining boshlang'ich davri. Yuksalgan barokko arxitekturasi. Fransiya renessansi davri. Fransiya klassitsizmi davrlari. XVII asrning 1 – yarmidagi Fransiya arxitekturasi. XVII asrning 2 yarmidagi Fransiya arxitekturasi. Fransiyaning XVIII asr arxitekturasi. Fransiyaning XIX asr arxitekturasi.

3. Shaharsozlik tarixi

Shaharsozlik tarixining umumiy tavsifi. Qadimgi Sharq mamlakatlari shaharsozligi. Qadimgi Misr, Old Osiyo shaharlari. Qadimgi O'rta Sharq. Eron, Baqtra shaharlari. Qadimgi Hindiston va Xitoy shaharsozligi. Qadimgi O'rta Osiyo shaharsozligi: Avesta, Shimoliy Parfiya, Shimoliy Baqtra, Sug'd, Xorazm, Choch, Parkana shaharlari.

Antik davrdagi shaharsozlik: Egey dunyosi, Qadimgi Yunoniston, ellinizm Qadimgi Rim shaharsozligi. O'rta asrlar shaharsozligi: Vizantiya, G'arbiy Yevropa mamlakatlari, G'arbiy Yevropaning XV–XVII asrlardagi shaharsozligi: Uyg'onish, Barokko va Klassitsizm davrlari. Kiev davlati Qadimgi Rusiya shaharlari. Yaqin va O'rta Sharqning o'rta asrlardagi shaharlari. O'rta Osiyoning ilk o'rta asrlar va rivojlangan o'rta asrlar shaharsozligi.

XVIII-XIX asr 1-yarmidagi shaharsozlik: G'arbiy Yevropa (Fransiya, Olmoniya, Angliya), Rusiya va Shimoliy Amerika shaharsozligi. O'rta Osiyoning shu davrdagi shaharsozligi. XIX 2-yarmi - XX boshidagi shaharsozlik: G'arbiy Yevropa (Fransiya, Germaniya, Angliya), Rossiya va Shimoliy Amerika shaharsozligi. O'rta Osiyoning shu davrdagi shaharsozligi.

4. O'rta osiyo arxitekturasi tarixi

O'rta Osiyoning arxitekturasi tarixining umumiy tavsifi. Ilk davr me'morchiligi: eng ilk (m.a.VIII asrgacha) va ilk (m.a.VIII-IV a.) bosqichlari. Qadimgi (ahmoniylar) va ilk antik va kushonlar davri me'morligi (VI-VIII) asrlar. IX-X asrlar me'morchiligi. XI-XII asrlar me'morchiligi. Bu davrdagi asosiy me'moriy maktablar. XIII-XIV asr o'rtasidagi me'morchilik. Amir Temur davri me'morchiligi. Temuriylar (XV a.) me'morchiligi. XVI asr 1-yarmi me'morchiligi. Abdullaxon (XVI asr 2-yarmi) va Ashtarxoniylar (XVII a.) me'morchiligi. XVIII-XIX asr o'rtasi davridagi me'morchilik: Buxoro amirligi, Xiva xonligi va Qo'qon xonligi me'morchiliklari. XIX asrning oxiri – XX asr boshidagi me'morchilik: yangi qurilish ashyolari, konstruksiyalari, yangi tipdagi bino va inshootlar. An'anaviy me'morchilikdagi o'zgarish. Misollar, Yevropa uslubida qurilgan bino va inshootlar. Ularda mahalliy me'morchilik unsurlarini qo'llanishi. O'rta Osiyo me'morchiligi rivojining umumiy yakunlari.

5. Yangi arxitektura

Chet el yangi arxitekturasi. Chet el zamonaviy arxitekturasining shakllanishi va vujudga kelgan shart-sharoitlari. XIX asr mobaynida shaharlar taraqqiyotida Yangi tendensiyalarning paydo bo'lishi. Arxitektura yangiliklari markazining Angliyadan Amerikaga ko'chishi. Chet el arxitekturasining Birinchi jahon urushidan keyingi davr. XX asr – 20-30 yillardagi arxitektura. Birinchi jahon urushidan keyingi Fransiya siyosiy – iqtisodiy ahvoli. 30-yillarning boshlarida Angliyada yangi arxitektura g'oyalarining tarqalishi. V.Gropius. Ikkinchi jahon urushi oralig'i davridagi AQSh arxitekturasi. Qurilish texnikasi va qurilish ishlab chiqarish vositalarining keskin rivoji natijasida urushdan keyingi davrida yangi arxitektura shakllarining tarqalishi. XX asr 50 - yillarning 2-yarmida Rayt boshqargan "Uzviy me'morlik" yo'nalishiga bo'lgan qiziqish va ratsionalizm arxitekturasiga ko'rsatilgan qarama–qarshiliklar. XX asrning 20-yillarida ekspressionizmning tiklanishi va uning urushdan keyingi davrda taraqqiy etishi.

O'zbekiston va MDH mamlakatlari arxitekturasi. XIX-XX asrlar. Rivojlanish davrlari: 1865-1917, 1917-1932, 1932-1954, 1954-1977, 1977-1991, 1991-2008. Tasmasimon va ixcham shahar rejalarining kelib chiqishi va ularni XVII-XX

asrlardagi evolyusiyasi. O'zbekistonning ikki qismli shaharlari va ularni birlashtirishga qaratilgan ilk choralar. Ishchilar shaharchalari va ishchilar turar joylarini birinchi loyihalari, «Xlopstroy» va K.V. Babievskiyning turar joylari, Samarkandning kommuna uyi va Toshkentning kommuna kvartali, Toshkentning oshxona-fabrikalari, turmush umumlashtirishidagi yutuqlar va kamchiliklar. Urbanizm va dezurbanizm konsepsiyalari va A.A. Silchenkovning Toshkentni birinchi qayta rejalashtirish loyihasi. "Milliy uslub" yaratishga qaratilgan nazariy va amaliy asarlar. Birinchi texnikum va universitetlar, birinchi teatr va Xalq uylari. M.Ya. Ginzburgning "milliy me'morlik" nazariyasi va uni O'zbekiston va Qozog'istonda qo'llanganligi. Me'morlik Akademiyasini tuzish, Moskva bosh rejasi haqida Qaror, Toshkentning 1930-yillarda yaratilgan bosh rejalari va ansambllari. 1930-1950 yillardagi tarixiy shaharlarni "chegaralash" va "portlatish" konsepsiyalari. Radial-halqasimon rejalashtirishni tarqalishi. 1939-1954 yillarda yaratilgan Kutin, Ozerov-Rachinskaya va Merport seksiyalari. Toshkent M.S. Bulatovning 1949-yil rejasidan A.P.Bushuevning 1960-yil bashoratigacha. "Sharq+klassika" uslubi 1932-1954 yillar nazariya va amaliyotida: A.V.Shusev eklektika va Temuriylar xaqida, B.N.Zasipkin "Vatan" kinoteatri uslubi xaqida, E.Lachens orderlar haqida. Ortiqchalikka qarshi 1954-yil Qarori, yangi loyihalashtirish institutlari, DSKlar. Navoiy va Zarafshon yangi shaharlari, Toshkent metrosi. Yevropadan keltirilgan mikrorayon konsepsiyasining o'zgartirilishi. 1960-1980 yillarning tezqatnov yo'llarida turar joylar va ijtimoiy binolar majmualarining va orientir binolarining shakllanishi. 1950-1980 yillarining O'zbekiston me'moriy uslublaridagi internatsional, regional va milliy yo'nalishlari. TashZNIIPning 1970-1980 yillar turar joylarida o'tkazgan sotsiologik va mikroiqlimiy tekshiruvlarining natijalari. Turar joylar hududlarining (жилые районы) va yirik rejalashtirilgan hududlarning (планировочные районы) shakllanish muammolari Sobiq SSSR va O'zbekiston Respublikasining "Qurilish me'yorlari va qoidalarida". O'zbekiston shaharlari rejalarini rivojlantirish kelajaklari va tarixiy shaharlarini ulardagi o'rni.

6. O'zbekistonning istiqlol yillari me'morligi

O'zbekistonning mustaqillikka erishuvi va milliy taraqqiyot yo'liga dadil qadamlar bilan kirib borishi shaharsozlikda xalq me'morlik merosidan o'rnak olib, mahalliy sharoitlarga moslik, ko'rkam va shinamlik, jahon andozalaridan qolishmaslik kabi qator jihatlar e'tibor markazida bo'lishini taqozo etadi. O'zbekiston arxitektura va shaharsozligining yangi bosqichdagi ijtimoiy-siyosiy hayot bilan bog'liqligi. Shaharsozlik va arxitektura bo'yicha O'zbekiston Respublikasining qator Farmon va qarorlari. Shaharsozlik: Qadimiy shaharlarning yangi qiyofasi, ularning bosh rejalari. Shahar markazlarining qayta qurilishi, yangi shaharlar va ularning taraqqiyoti.

Yirik ma'muriy va jamoat binolari arxitekturasi: Oliy Majlis, oqsaroy majmuasi, Toshkent shahar xokimligi binosi, temuriylar tarixi davlat muzeyi, viloyatlardagi yirik jamoat binolari, banklar, mehmonxonalar va h.k. Ommaviy jamoat binolari arxitekturasi: kasb-hunar kollejlari, litseylar, sport va savdo-sotiq inshootlari va h.k. Turar joy binolari arxitekturasi: ko'pqavatli, kamqavatli, xususiy muhandislik inshootlar arxitekturasi: aeroportlar, temiryo'l vokzallari, metro, yo'llar, ko'priklar. Bog'-rog' va landshaft arxitekturasi. O'zbekiston istiqlol me'morchiligida san'atlar uyg'unligi, xalq ustalari va rassomlar ijodi. Nazariy uslublar va yo'nalishlar. Me'moriy uslublarining mustaqillik yillaridagi yangilanishi.

7. Arxitektura nazariyasi

Tarixiy arxitektura nazariyasi. Qadimgi Sharq arxitektura nazariyasi. Qadimgi Yunon nazariyasi - Gippodam. Ellinizm davri nazariyasi – Aflotun. Qadimgi Rim nazariyasi – Vitruviy. O'rta asrlar Sharq nazariyasi - Farobiy, Buzjoniy. Uyg'onish davri nazariyasi – Vin'ola. Barokko davri nazariyasi – Palladio. Klassitsizm nazariyasi – Perre. XVIII-XX asrlar nazariyasi, Fransiya - Violle-le-Dyuk. XVIII-XX asrlar nazariyasi, Angliya – Govard. XVIII-XX asrlar nazariyasi, Germaniya – Zemper. XVIII-XX asrlar nazariyasi, Rossiya – Bajenov, Joltovskiy. XVIII-XX asrlar nazariyasi, Rossiya - I. Grabar. XIX-XX asrlar nazariyasi, Fransiya - Le-Korbyuze. XIX-XX asrlar nazariyasi – Germaniya. XIX-XX asrlar nazariyasi - B.Zasыpkin, M.Bulatov. XIX-XX asrlar nazariyasi - P.Zohidov, K.Kryukov.

Tektonika va badiyat: an'anaviy tektonik vositalar. Orderlar tizimi. Toq-ravoqlar konstruksiyasi. Ratsional va irratsional nisbatlar. An'anaviy badiiy vositalar: nabotiy bezak, girih, hattoyi naqshlar.

8. O'zbekiston arxitektura yodgorliklari

Arxitektura yodgorliklari to'g'risida ta'rif. Yodgorliklarning turlari. Alohida hajm shakllaridagi yodgorliklar. Majmua sifatidagi yodgorliklar. Tarixiy shaharlar. Tarixiy shaharlarga oid xalqaro xujjatlar. Me'moriy meros va arxitektura yodgorliklari. Iboralarning mazmunan o'zaro yaqinligi va farqi. Obidalarni muhofaza qilish tarixi va muammolari. YuNESKO ning me'moriy yodgorliklar va tarixiy shaharlar to'g'risidagi faoliyati. Madaniy meros departamenti faoliyati. Yer osti yodgorliklari. Ularni o'rganishning o'ziga xos xususiyatlari. Qadimshunoslarning arxitektura tarixini o'rganishdagi roli. O'zbekistondagi tosh va bronza davrlariga oid yodgorliklar. Ilk temir davriga oid yodgorliklar. Antik davrdagi yodgorliklar. Eng ilk o'rta asr yodgorliklari. Devoriy sur'atlar va haykaltaroshlik asarlarini muhofaza qilish muammolari. O'zbekiston arxitekturasining IX–XIII asrlariga oid yodgorliklari. Misollar: Somoniylar

maqbarasi va boshqalar. Bu davr yodgorliklarida olib borilgan ta'mirlash ishlari. Buxoro namozgohi – ikki qatlamli yodgorlik. Me'moriy obidalardagi o'ymakorlik namunalari va ularni saqlash muammolari. Sopol, yog'och va ganch o'ymakorlik namunalari va ulardagi ta'mirlash ishlari. O'zbekiston arxitekturasining XIV–XVII asrlarga oid yodgorliklari. Sirkor bezak turlari va ularni tayyorlanishiga oid ma'lumotlar. Sirkor bezaklarni o'rganish. Xataba va uning ahamiyati. Koshinpazlikni tiklash borasidagi tajribalar. Amir Temur va Ulug'bek davrlaridagi yodgorliklar. Ularda olib borilgan ta'mirlash ishlari. Shayboniylar davridagi yodgorliklar va ularda olib borilgan ta'mirlash ishlari. Ustun–to'sinli yodgorliklar. Sinchli obidalarni saqlash muammolari. O'zbekiston xalq arxitekturasi, ularni muhofaza qilish ishidagi o'ziga xoslik. Turar uylar namunalari. Fayzulla Xo'jaev uyining ta'mirlanishi. Toq–gumbazli yodgorliklar. Ularning namunalari. Xalq me'morligi obidalarini ta'mirlash va qayta qurish misollari.

9. Arxitektura shakllarini uyg'unlashtirish va bezash

Garmoniya tushunchasi. Antik davr talqini. Tabiat garmoniyasi. Arxitektura - davr ko'zgusi. Go'zallik haqidagi tushuncha o'zgarishi. Muvozanat, mutanosiblik. Odam – go'zallik va garmoniya me'yori. Proporsiya – tabiat va jamiyat taraqqiyotining uzviy belgisi. Proporsiyaga oid atamalar mohiyati va mazmuni. Odam va arxitektura, odam va shahar. Odam va tasviriy san'at. Tabiatdagi oddiy o'zgarish, ratsional va irratsional miqdor, sonlar qatori va mohiyati. "Oltin kesim" nisbati va mohiyati. Dinamik kvadratlar va oltin kesim. Fibonachchi qatori. Proporsiyaga oid geometrik qonuniyat. Arxitekturada proporsiyaning ahamiyati. Uchburchak, oltiburchak, sakkizburchak shakllar silsilasi. Misr ehromlari – piramidalar tuzilishida kvadrat, uchburchak va doira shakllari. Modulning handasaviy va amaliy ahamiyati. Modulning kelib chiqishi, tizimi. Vitruviy nazariyasi va xatolari. Modul–miqyos O'zbekiston me'moriy me'rosida. Jahon adabiyotidagi shu sohaga tegishli tadqiqotlar. O'rta asr olimlarining me'moriy garmoniyaga aloqador matematik nazariyalari (Al Farobiy, Al Xorazmiy va boshqalar). O'rta Osiyo arxitekturasiga xos tarkibiy elementlar, ularning nomi va kelib chiqishi. Xalq me'morlari ijodida kuzatilgan ravoq va gumbaz yasash usul va uslublari. "Ulgitarh" – garmoniya qonuniyatlari asosida bino loyihasini tuzish usuli. Tarh, tarz, taxmin, reja, toriy, ayn markaz, ustma-ust joylashgan tarh, tarz va boshqa shakllar. P.Sh.Zohidovning "Kanon garmonii v arxitekture" va "Zeb ichra ziynat" asarlaridagi "ulgitarh" qonuniyatlarini o'rganish. M.Bulatovning "Geometricheskaya garmonizatsiya v arxitekture Sredney Azii" asaridagi handasaviy tahlillarini o'rganish. V.Filimonov, I.Notkin, K.Kryukovlarning proporsiya haqidagi fikr mulohazalarini o'rganish. O'rta Osiyo arxitekturasidagi

bezak turlari va ularning rivojlanish tarixi. Tarixiy bezaklarni tiklashdagi muammolar.

I. O'rta asr va qadimgi davr arxitekturasi

1. Arxitektura tarixining boshlanishi va dastlabki san'at namunalari
2. Paleolit va neolit davri san'ati
3. Misr arxitekturasi: qadimgi davr piramidalar va obelisklar
4. Mesopotamiya, Urartu va yangi Babilon san'ati
5. Qadimgi Yunon va Rim arxitekturasi
6. Ordo tizimi va triumfal
7. Elinistik davr va Rim san'ati

II. Markaziy Osiyo

8. Amir Temur va Temuriylar davri arxitekturasi
9. Samarqand, Buxoro, Shahrisabz yodgorliklari
10. Xorazmshohlar, Samanidlar, Xonliklar, Sheybaniylar davri
11. Buddizm va Buxoro emiratining arxitekturasi
12. Tipologik yechimlar: karvonsaroylar, medrese, minaretlar, hanoqalar
13. O'rta asr shaharlari va urbanizatsiya.

III. Yevropa arxitekturasi va nazariyasi

14. Barokko, Palladio, Klassitsizm, Perre
15. G'otik va Antoni Gaudi
16. Renasans va Vinyola, Leon Kurbuzye
17. Romansk, Vizantiya va german gotikasi.

IV. Arxitektura nazariyasi va muhandislik

18. Modul-masshtab tizimi, proporsiya va harmoniyani tushunish
19. Arxitektura kompozitsiyasi va bezak
20. Epigrafika va o'rta asr ornametlari
21. Me'morchilik muassasalari va UNESCO faoliyati.

V. Arxitektura yodgorliklarini ta'mirlash va rekonstruksiya

22. Qadimgi shaharlar va yodgorliklarni qayta tiklash (Samarqand, Shahrisabz, Xiva, Toshkent)
23. Mavsumiy va texnologik usullar
24. Arxitektura ansambllari va ularning turli tipologiyalari
25. Tarixiy binolarda zamonaviy va milliy an'analarni uyg'unlashtirish
26. Operalar, teatrlar, muzeylar va zamonaviy arxitektura.

VI. San'at va amaliy qo'llanma

27. San'atning turlari, o'ziga xosligi va janrlari
28. Tasviriy san'at va hunarmandchilik (naqsh, yog'och va tosh o'yma)
29. Arxitektura va san'at tarixida dastlabki diniy e'tiqodlar
30. Muzeylar, eksponatlar va restoratsiya amaliyotlari.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari va me'yoriy hujjatlar

1. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik-har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016 yil yakunlari va 2017 yil istiqbollariga bag'ishlangan majlisidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqi // Xalq so'zi gazetasi. 2017 yil 16 yanvar, №11.
2. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – T.: O'zbekiston, 2016. - 56 b.
3. Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – T.: O'zbekiston, 2017. - 48 b.
4. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: O'zbekiston, 2017. – 488 b.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
6. O'zbekiston Respublikasining 2001 yil 30 avgustdagi "Madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi 269-II – sonli Qonuni.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 26 maydagi "O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4730 – sonli Qarori.

8. O'zbekison Respublikasi Vazirlar mahkamasining 2019 yil 30 martdagi "O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi huzuridagi Madaniy meros departamenti faoliyatini tashkil etish hamda moddiy madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanishga oid ayrim normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi 265-sonli Qarori.
9. O'zbekiston Respublikasining shaharsozlik kodeksi. T.: 2002 y

2. Ilmiy adabiyotlar

1. Architekture. Form. Space.Order. Fransis D.R. Ching. New York John Wiley&Sons.Ins.2014.
2. Abdullaev N.J. San'at tarixi, T. 2, T:, 2002.
3. Abdullaev Sh.N. Arxitektura tarixi. I-qism. T., 2018.
4. Абдурашидов К.С., Кабулов Ф.Р., Рахманов Б.К. Инженерные проблемы архитектурных памятников. Т.: 2011 й.
5. Asqarov A. O'zbek xalqining kelib chiqish tarixi. T.: 2015.
6. Асқаров Ш.Д. Архитектура Узбекистана и стран СНГ. – Санъат // 2012.
7. Асқаров Ш.Д. Генезис архитектуры Узбекистана. 2014.
8. Bakirxonov F. F. O'zbekiston Respublikasi shaharsozlik kodeksi — shaharsozlikni rivojlantirishning qonuniy asosidir. "O'zbekiston arxitekturasi va qurilishi", № 1, 2002, b. 10-11.
9. Зияев А.А. Ташкент. I-III части. Т.: 2009.
10. Кадырова Т.Ф. Пути архитектурного возрождения Узбекистана за XX – нач. XXI вв. Монография. Т.: 2007.
11. Mamatmusaev T.Sh. Mirzo Ulug'bek davri arxitekturasi. Monografiya.Toshkent: TAQI, "AQIIM" ShK, 2014.
12. Mamatmusaev T.Sh. O'zbekiston tarixiy shaharlarining tipologik rivojlanishi. Monografiya. -Toshkent: "Fan va texnologiya", 2019.
13. Нурмухамедова Ш.З. Закономерности и стилевые особенности архитектуры Узбекистана античного периода. Монография. Ташкент. 2018.
14. Po'latov X. Sh. Arxitektura bezaklarini ta'mirlash. T., 2007.
15. Po'latov X.Sh.va boshqalar. Arxitektura yodgorliklarini ta'mirlash. Darslik. T., 2009.
16. Po'latov X.Sh. Arxitektura va shaharsozlik tarixi. O'rta Osiyo Arxitekturasi. O'quv qo'llanma, TAQI: 2000.
17. Po'latov X.Sh., Mamatmusaev T.Sh. Shaharsozlik yodgorliklarini qayta qurish. Monografiya. Toshkent: "Fan va texnologiya", 2007.

18. Po'latov X.Sh. Shaharsozlik tarixi. O'UM. 4-5-6-7 qismlar. T.-2012.
19. Po'latov X.Sh. O'zbekiston arxitektura yodgorliklari. O'quv qo'llanma. TAQI, 2003.
20. Салимов А.М. Сохранение и использование памятников архитектуры Узбекистана. Т., 2009.
21. Salomova X.Yu. Me'yorning falsafiy mohiyati va amaliy ahamiyati. Buxoro: 2018.
22. Salomova X.Yu., To'laganov A.A. Sharq arxitekturasida go'zallik va me'yor. Buxoro: 2019.
23. Uralov A.S., Mamatmusayev T.Sh. Arxitektura shakllarini uyg'unlashtirish va bezash. T.: 2015.
24. Uralov A.S., Yusupov R. O'rta Osiyoning o'tmishdagi ta'lim-tarbiya va ilm-fan maskanlari. Samarqand-2005.
25. Uralov A.S., Haqqulov A.G'., Abduraimov Sh.M. Arxitektura yodgorliklarini ta'mirlash va qayta tiklash tamoyillari. Samarqand: 2020.
26. Уролов А.С. Архитектура лечебно – целебных учреждений Центральной Азии и стран зарубежного мусульманского Востока. Самарканд, 2004.
27. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. 1-12 t. T., 2000-2006.
28. O'rolov A.S. Me'moriy shakllarni uyg'unlashtirish va bezash. Samarqand - 2003.
29. O'rolov A., Nizomov Sh. Obidalardagi me'moriy uyg'unlik va konstruktiv yaxlitlik. O'quv qo'llanma. T.: TAQI, 2009.
30. Qodirova T.F. XXI asr bo'sag'asida O'zbekiston arxitekturasi. "O'zbekiston arxitekturasi va qurilishi", №1, 2000, b. 2-5.
31. Qodirova T.F. O'zbekistonning zamonaviy me'morchiligi. O'quv qo'llanma. T.: 1995.
32. Qodirova T.F. O'zbekistonning istiqlol yillari me'morchiligi. T. 2004.

3. Qo'shimcha adabiyotlar

1. Axmedov M.Q. O'rta Osiyo me'morchiligi. T.: 1995.
2. Булатов М.С. Геометрическая гармонизация в архитектуре Средней Азии IX-XV вв. М., 1978.
3. Всеобщая история архитектуры. М.: 1 – 2, 8 том, 1980.
4. Зохидов П.Ш. Канон гармонии в архитектуре. Т., 1982.
5. Zoxidov P.Sh. Me'mor olami. T. 1996.
6. Маньковская Л.Ю. Типологические основы зодчества Средней Азии (IX – начало XX в.). Т., 1980.

7. Саваренская Т.Ф. История градостроительного искусства. М.:1984.
8. Qodirova T.F. Navoiy – Navoi. T.:2000.

4. Axborot manbaalari:

1. www.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi xukumat portali.
2. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
3. www.ima.uz (O'zbekiston Respublikasi Intellektual mulk agentligi)
4. www.academy.uz (Fanlar akademiyasi)
5. www.centrasia.uz
6. www.arx.novosibdom.ru
7. www.zarnews.uz
9. www.ZiyoNET.uz

18.00.01 - “Arxitektura nazariyasi va tarixi. Arxitektura yodgorliklarini ta’mirlash va tiklash” ixtisosligi bo‘yicha mutaxassislik fanidan kirish imtixoni

SAVOLLARI

1. XIX asrning ikkinchi yarmida ikki tuzilmali shaharlarning shakllanishi (Toshkent va Samarqand misolida).
2. Alisher Navoiy nomidagi opera va balet teatri arxitekturasi.
3. Amir Temur va Temuriylar davri arxitekturasi.
4. Qo‘qondagi Juma masjidi.
5. Bauhaus me’moriy maktabining faoliyati.
6. Boburiylar davrida Hindiston me’morchiligi va san’ati.
7. Buxoro amirligi arxitekturasi (Bolo-Hauz, Ark, Chor-Minor).
8. Buxorodagi Labi-Hauz ansambli arxitekturasi.
9. Buxorodagi savdo inshootlarining tipologiyasi.
10. Buxorodagi Sitora-i Moxi Xosa saroyining arxitekturasi..
11. IX-XII asrlar Buxoro me’moriy yodgorliklari.
12. Gotika uslubi va Antonio Gaudi ijodi.
13. An’anaviy xalq san’ati bilan uyg‘unlashgan zamonaviy arxitektura uslubi.
14. Buxorodagi Poi Kalon ansambli.
15. Mustaqillik yillarida Shahrisabz shahrining tarixiy qismida amalga oshirilgan rekonstruksiya ishlari.
16. Minorai Kalon arxitekturasi va konstruktiv yechimi.
17. Karvonsaroy arxitekturasining tipologiyasi.
18. Qarshi shahrining me’moriy yodgorliklari.
19. Madrasa binolarining tipologiyasi.
20. Xiva saroylari arxitekturasi.
21. Masjidlar tipologiyasi va ularning xususiyatlari.
22. Arxitektura restavratsiyasining besh turi haqida sharh bering.
23. Arxitekturada yog‘och o‘ymakorligining rivojlanishi.
24. Arxitekturada maydon kompozitsiyaning shakllanishi.
25. Arxitekturada peshtoqning paydo bo‘lishi.
26. O‘rta asr arxitekturasida me’moriy bezaklar turlari.
27. Milodiy I-IV asrlar O‘rta Osiyo arxitekturasi.
28. Mirzo Ulug‘bek davri arxitekturasi.
29. Oskar Nimeyer ijodi.
30. Panjikent saroyining interyeri va devoriy sur’atlari.
31. Samarqanddagi Bibixonim masjidi va maqbarasining me’moriy yechimi.
32. Samarqanddagi Amir Temur maqbarasi arxitekturasi.

33. Samarqanddagi Mirzo Ulug‘bek rasadxonasining me’moriy yechimi.
34. Samarqanddagi Registon maydonining shakllanishi va rivojlanishi.
35. Mustaqillik yillarida Samarqanddagi Shohi-Zinda ansamblida amalga oshirilgan rekonstruksiya ishlari.
36. Sidney opera teatri binosining me’moriy ko‘rinishi (Yorn Utson, 1956).
37. Buxorodagi Somoniylar maqbarasi arxitekturasi.
38. Sopollitepa shaharchasi arxitekturasi.
39. So‘g‘diyonaning ilk o‘rta asrlar san’ati (Afrasiyob va Panjikent devoriy sur’atlari).
40. Temuriylar tarixi muzeyining arxitekturasi.
41. Toshkent metro yo‘nalishlari va arxitekturasi.
42. Tuproqqal’a shaharchasi arxitekturasi.
43. Miloddan avvalgi V-I asrlar Turon san’ati (Ayritom, Xolchayon).
44. Janubiy O‘zbekistondagi buddizm diniy yodgorliklari.
45. O‘zbekiston zamonaviy arxitekturasida an’anaviy shakllardan foydalanish amaliyoti.
46. O‘zbekistonning antik davr shaharlari.
47. O‘rta asr Chorbog‘ bog‘larining rejaviy yechimi.
48. O‘rta asr arxitekturasida yepigrafik bezaklardan foydalanish va ularning turlari.
49. O‘rta asr shaharlarining sxematik tuzilishi.
50. Markaziy Osiyo minoralari va ularning turlari.
51. Markaziy Osiyo maqbaralari arxitekturasining evolyusiyasi
52. Markaziy Osiyoda ilk (musulmon) Uyg‘onish davri arxitekturasi.
53. Markaziy Osiyoda gumbazli inshootlarning paydo bo‘lishi va rivojlanishi.
54. O‘rta asrlar Markaziy Osiyo arxitekturasida me’moriy maktablar.
55. Markaziy Osiyoda xonliklar davri arxitekturasi (XVI-XVIII asrlar).
56. Xiva minoralari arxitekturasi.
57. Xalchayon saroyi arxitekturasi.
58. Markaziy Osiyo xammomlari tuzilishi va tipologiyasi.
59. Markaziy Osiyo madrasalari tuzilishi va tipologiyasi.
60. Markaziy Osiyoning suv inshootlari (xauz, ko‘prik, sardoba va b.)

18.00.01 – "Arxitektura nazariyasi va tarixi. Arxitektura yodgorliklarini ta'mirlash va tiklash" ixtisosligi bo'yicha tayanch doktorantura (PhD)ga kirish imtihonlari, stajyor-tadqiqotchilik va mustaqil izlanuvchilik (PhD)ga saralash uchun suhbatni o'tkazishning baholash mezonlari

Tayanch doktorantura (PhD)ga kirish imtihonlari **yozma**, stajyor-tadqiqotchilik va mustaqil izlanuvchilik (PhD)ga saralash **suhbat** shaklida o'tkaziladi. Imtihon va suhbat biletlari (varianti)da 5 tadan savol bo'lib, ularning har biri maksimal 20 ball bilan baholanadi. Eng yuqori umumiy ball - 100 ga teng. Savollarni baholash mezonlari quyidagicha:

0 – 5 ball - faqat umumiy ta'rif berilgan bo'lsa;

6 – 10 ball - umumiy ta'rif berilib izohlangan bo'lsa;

11 – 15 ball - umumiy ta'rif va izohlar berilib, savol sxema va kerakli formulalar bilan yoritilgan bo'lsa;

16 - 20 ball - umumiy ta'rif va izohlar sxema, formula va misollar bilan keltirilib, savol atroflicha yoritilgan bo'lsa.

"Ipak yo'li" xalqaro tadqiqot

Instituti ilmiy, xalqaro hamkorlik

Va doktorantura bo'yicha

Direktor o'rinbosari **F.S. Yarashev**